

Italienske Kathedersocialister.

Af Aleksis Petersen.

I.

Fra Tyskland udgaar Bevægelsen. Tyskland og Italien. Italienernes Paastand paa at have skabt Alt. Italienernes virkelige Fortjenester, Praxis og Theori. Serra «Nationaløkonomiens Fader». Italienske «fondatori» af alle de forskjellige økonomiske Skoler. Ferrara og den økonomiske Germanisme. Cusumano om Tysklands økonomiske Skoler. Milano-Kongressen og dens Præsidenter Scialoja, Cossa, Lampertico. Ciccone om Kathedersocialismen og dens Indførelse i Italien. Giornale degli Economisti. Eug. Forti om Ad. Wagner.

Luigi Luzzatti.

Kort efter den tysk-franske Krigs Afslutning, da Ro begyndte at vende tilbage i Sindene, og da Opfordringen til at underkaste de økonomisk-politisk-sociale Forhold en alvorlig og samvittighedsfuld Granskning maatte fremtræde i saa stærkt et Lys, skete der en Begivenhed, der fik en ikke ringe Indflydelse paa den økonomiske Videnskabs Udvikling, saavel i Tyskland som i andre Lande: den tyske Socialpolitikernes Fremtræden og Organisation.

Tidligere havde Tyskerne staaet langt tilbage for Frankrig og England. De i Nationaløkonomien ledende Tanker vilde Ingen finde paa at opsøge i Tyskland. Vel havde Tyskland sin «historiske Skole», som de fleste nuværende Socialpolitikere have gennemgaaet; men den tyske Roscher-Knies'ske Skole rakte ikke nær saa vidt som

den franske Fysiokratisme og den engelske Industrialisme. Efter skabende Aander som Adam Smith, Malthus og Ricardo vilde man forgjæves søge i Tyskland; thi Dührings Forsøg paa at hæve Fr. List op i øverste Rangklasse, er mislykket. Ikke engang Vulgarisatorer som J. B. Say har Tyskland besiddet. Ej heller kan Tyskland smigre sig med at have frembragt et glimrende Meteor som Bastiat. Tysklands Prince-Smith (tilmed en født Englænder), de tyske Frihandelsmænds Overgeneral, Tysklands J. Faucher (af fransk Herkomst), Lederen af de tyske Frihandelsmænds videnskabelige Organ, Tysklands K. Braun (denne dog en Tysker af Fødsel og Herkomst), Formanden for de tyske Frihandelsmænds Kongres, Tysklands Ludv. Bamberger, Alexander Meyer, O. Michaelis, og de andre regelmæssige Ordførere i Pressen og paa Kongresserne for den økonomiske Liberalisme, — hvor smaa ere alle disse ikke i Sammenligning med de engelske og franske Smithianere?

Tidligere gik man til England og (dog i langt mindre Grad) til Frankrig for at finde Nationaløkonomien paa dens Højdepunkt, og om Tyskland bekymrede man sig kun lidet. Nu er Forholdet et ganske andet.

I England mistvivler man om «Nationaløkonomiens Fremtid»; «hundrede Aar efter Udgivelsen af «Wealth of Nations» er Videnskabens Tilstand næsten kaotisk»; «der er,» siger man, «vistnok større Meningsforskjel nu om, hvad Nationaløkonomien egenlig er, end der var for 30 eller 50 Aar siden;» der er mere Grund for Nationaløkonomeerne «til at fejre deres Videnskabs Gravel end dens Jubilæum» *) osv. En saadan Pessimisme kan ikke være fremmede for Videnskabens Studium. Dog har

*) Nationaløkonomisk Tidsskrift, Bd. X, S. 97 fg.

den fremdeles i England nogle fremragende Dyrkere, — men af disse have de dygtigste lært i Tyskland. — Og nu Frankrig? Det har endnu nogle Rester af gamle Storerheder; men de blive stedse færre, og blandt de Yngre er der kun saare Faa, der præstere noget Betydeligt. Herredømmet over Nationaløkonomien er mere og mere faldet Frankrig ud af Hænderne. Selv har det ikke magtet at holde Videnskaben opret. Af Andre har det ikke villet lære, allermindst af Tyskerne, — derfor er der heller ikke mere Nogen, der kan lære af det.

England holder sig tilbage; Frankrig er næsten fuldstændigt slumret ind; Tyskland vaager og arbejder.

Man kan billige, eller man kan misbillige det ethiske Sving, de tyske Nationaløkonomer have søgt at give deres Videnskab; — man maa dog i ethvert Fald anerkjende, at Tyskerne, langt fra at «mistvivle om Nationaløkonomiens Fremtid», med Held have søgt at puste nyt Liv i den stagnerende Videnskab; man maa anerkjende den utrættelige Flid, den Lærdom, Grundighed, Dybde og Alvor, hvormed de have arbejdet. Og man maa indrømme, at af Ingen kan man i vore Dage lære Nationaløkonomi saaledes som af Tyskerne.

Der hører en betydelig Portion Nationalfordom til for at negte, at Tyskerne ogsaa paa det aandelige Omraade have godtgjort deres Overmagt over alle andre Nationer. Den eneste Nation, der maaske med Held kunde optage Kampen med dem, er den engelske; men ligeoverfor Nationaløkonomien har den jo, som anført, indtaget en meget tilbagetrukket, nølende og tvivlende Stilling. I det Mindste hvad Nationaløkonomien angaar, kunne Tyskerne med Sindsro imødesee en Konkurrence med hvemsomhelst. Hvor finder man en saa omfangsrig nationaløkonomisk Produk-

tion, saa rig paa Ideer og Stof som i Tyskland? Man yde dog Tyskerne Retfærdighed, selv om man nok saa meget er en Modstander af deres «ethiske» Retning. Hvad Tilfredsstillelse kan man have af bestandigt at skjule de gode og fremhæve de slette Sider hos den Nation, som man dog ikke kan undvære?

Selv Forfatteren til Artiklen «Ufriheden og Germanismen i den politiske Økonomi^{*)}» maa, trods sin Uvilje mod Tyskerne, indrømme, at om de end tidligere overlod «Fremstillingen af det virkelige sociale Liv til Engländerne og Principerne til Franskmænd», saa er Forholdet nu et andet; han nødes endog til at indrømme dem «betydelige Fortrin ved Behandlingen af sociale Spørgsmaal». Ret har han i, at de gennemgaaende vise Tilbøjelighed til at «forelske sig i Staten»; men den overdrevne «Dyrkelse af Staten» umuliggjør ikke en «Fremstilling af Principerne». Hvad der tidligere gav Franskmændene paa dette Punkt et afgjort Fortrin, var for en stor Del deres klare, elegante Fremstillingsform; men ogsaa med Hensyn til Formen have Tyskerne gjort store Fremskridt: de frigjøre sig stedse mere fra den gamle, knudrede, indviklede Fremstillingsform, og beflitte sig paa Klarhed og Tydelighed. Og hvad angaar «Fremstillingen af det virkelige sociale Liv», saa maa ogsaa Forfatteren til den nævnte Afhandling gjøre den Indrømmelse, at Tyskerne nu ere «komne bedre ind paa det praktiske Liv», og at «den tyske Lærdom og omfattende Betragtning virkeligt allerede har gjort Læren om det menneskelige Samfunds Liv store Tjenester». Det er dog med en vis Bitterhed, at han taler om, at «det erobrende Tyskland

^{*)} N. T., Bd. IX., S. 66 fg.

nu ogsaa vil erobre den sociale Videnskab»; men i Virkeligheden er det jo ikke andet end bifaldsværdigt, «at den Nation, der har formaaet at danne den tyske Stat og at indtage den mægtigste Stilling i Evropa», ogsaa nu ønsker at «kunne tyde det borgerlige Livs Gaader».

Den socialpolitiske Forening, der stiftedes Aaret efter den fransk-tyske Krigs Afslutning, ønskede ganske vist at «tyde det sociale Livs Gaader». Dette Maal er ikke blevet naaet: fra manchesterlig, socialistisk og socialpolitisk Side fremsættes der de forskjelligste Forslag til Gaadernes Løsning; — men ingen af de foreslaaede Løsninger kan glæde sig ved at have fundet en blot nogenlunde almindelig og varig Anerkjendelse. Den Ene bekæmper den Andens «Løsning», og den Anden den Enes. Den socialpolitiske Forening har ikke løst Samfundets Sfinxgaader, og har derfor ikke kunnet mildne de sociale *bella omnium contra omnes*. Men derimod har den, som Forfatteren til Artiklen om «Germanismen i den politiske Økonomi» rigtigt siger, gjort Erobringsforsøg, — og disse Forsøg maa anerkjendes at have været ret heldige, selv om det skulde vise sig, at flere af «Erobringerne» i Tidernes Løb ville blive modificerede i forskjellige Retninger. Det er nogle af disse «Erobringer», vi i det Følgende agte at dvæle ved.

Den socialpolitiske Organisation blev — det maa man, hvorledes man end forøvrigt vil dømme den, indrømme — Udgangspunktet for et nyt kraftigt Røre blandt den økonomiske Videnskabs Dyrkere. I Tyskland opstod den ny Bevægelse, og fra Tyskland bredte den sig videre. Ogsaa Danmark blev, omend efter en mere beskedne

Maalestok, revet med. Allerede nærværende Tidsskrift, hvis Tilblivelse netop er omtrent samtidig med Eisenacher-mændenes første Sammenkomst, er et (blandt flere) Udtryk for det ny Røre mellem Nationaløkonomerne. Men langt stærkere og overhovedet stærkere end noget andet ikke-tysk Land blev **Italien** grebet. Italien har i det sidste Femaar udfoldet en meget betydelig Virksomhed, en Virksomhed der staar i stærk Modsætning til den foregaaende Tids Stagnation. Vi have alt oftere, mere i Forbigaaende, henpeget herpaa og nævnt et enkelt af de Navne, der knytte sig hertil; men for den, der ønsker at følge den nationaløkonomiske Videnskabs Udvikling, vil en nøjere Betragtning af dens Stilling i Italien have sin Interesse.

At Tyskland er Moderen til den livlige Virksomhed, som de italienske Nationaløkonomer have udfoldet i det sidste Femaar, vil Ingen bestride. Den Søvn, Italiens Nationaløkonomer for fem Aar siden blev vakt af, vare de faldne i under fransk Herredømme, ihvorvel den engelske Skole jo ogsaa havde meget at sige i Italien. At Tyskerne have formaaet at erobre Italien eller dog en Del heraf fra Franskmændene, kan forbavse, da det dog maa ligge nærmere at antage, at den franske Tænke- og Fremstillingsmaade i højere Grad end den tyske maatte bemægtige sig de romanske Nationer. Men man overse ikke, at den Del af Italien, hvor den tyske Socialpolitik tæller sine talrigste Tilhængere, mere end nogen anden har været udsat for tysk Paavirkning, — Lombardiet-Venetien. Her har den tyske Indflydelse vundet store Sejre; — i det sydligere Italien er Kampen mellem den tyske Grundighed, Dybde, Alsidighed, Tunghed og Uklarhed og den

franske Overfladiskhed, Ensidighed, Elegance, Lethed og Klarhed langt haabløsere.

Det synes som, om enkelte italienske Socialpolitikere have krympet sig ved at erkjende, at det er i et fremmed Land, at de have lært Socialpolitik. Det er et Udtryk for det italienske Hovmod, naar forskjellige Italienere, navnlig Romagnosi, ere blevne opstillede som Socialpolitikens Fædre. Italienerne have paa det økonomiske Omraade indlagt sig mange Fortjenester; de behøvede ikke at smykke sig med laante Fjer; men den for de romanske Nationer karakteristiske Pralesyge driver dem til bestandigt at gjøre sig skyldige i uberettigede Anmasselser. Vil den tyske Indflydelse faa Bugt med denne Svaghed?

Ideligt se vi hos italienske Forfattere Antonio Serra betegnet som «il fondatore». Serra, hedder det, var «Nationaløkonomiens Fader», Bandini «Fysiokraternes Forløber», Ortes «Handelsfrihedens Fader». Merkantilismen er «opstaaet i Italien»; Fysiokratismen «opstaaet i Italien»; Industrialismen «opstaaet i Italien». Og nu har man opdaget, at det Samme gjælder om Kathedersocialismen! Ogsaa ellers sindige Forfattere som Pecchio*) og Bianchini**) gjøre saadanne Anskuelse gjældende. «Lovgivning, Politik, Diplomati, Historie, Statsret, Filosofi, de fysiske og matematiske Videnskaber skyldte Italien enten deres Gjenopstaaen eller deres første Opdagelse. Ogsaa den økonomiske Videnskab opstod først i Italien. Serra var dens Fader.» Saaledes hos Bianchini og ganske i samme Tone hos mange andre italienske Forfattere. Glade maa vi endog være, naar de to nævnte nationaløkonomiske Historie-

*) Storia della economia pubblica in Italia.

**) Della scienza del ben vivere sociale.

skrivere godhedsfuldt indrømme, at Grunden til, at de italienske Nationaløkonomers Fortjenester ikke tilbørligt anerkjendes af Udlandet, ikke saa meget er Ondskab og Misundelse som «Uvidenhed» og «Glemsomhed». Og medens de ældre tale saaledes, læse vi i et af de nyeste Skrifter (der forøvrigt er et voldsomt Angreb paa de italienske Kathedersocialister) —: Hvad de økonomiske Ideer og Institutioner angaar, er der ingen Tvivl om, at Italien gaar forud for alle andre Lande og er deres Læremester: Storindustri, Storhandel, store Vexeloperationer, Banker, Statslaan, Børs- og Finansvæsen, Jordmatrikulering og Folketælling, Skattevæsen, — kort sagt: Alt hvad der er karakteristisk i den økonomiske Ordning, findes først i Italien. Den første Bankplads i Middelalderen var Florens; det største Industricentrum Milano. Det Handelssprog, der bruges af hele Verden, er derfor ogsaa i Mangt og Meget italiensk; man mindes Ord som Bank, Conto, Cassa, Agiotage, Børs, Lombarder (jfr. Lombard-Street i London) o. m. fl. Italien var den Første til at indføre mange økonomiske Forbedringer, og paa Theoriens Omraade har dets Forfattere været de Første til at proklamere Handelens og Industriens Frihed, til at forklare Befolkningslæren osv. osv. *) — Kun sjældent lyder der fra italienske Læber Advarsler imod at lade sig daare af saadanne skjønfarvede Fremstillinger.

At Italienerne have store Fortjenester af den økonomiske Udvikling benægtes ikke, heller ikke af den, der mener at burde advare mod overdrevne Fremstillinger. Martello har ikke Ret i, at «Alt», hvad der er karakteristisk for

*) Tullio Martello: Osservazioni alla nota del sig. Luzzatti, «delle idee di A. Smith sulla libertà economica», come fu esposta all'Ateneo Veneto da Paulo Fambri. Venezia 1877. S. 85—90.

den økonomiske Ordning er skabt af Italienerne; men Ingen vil bestride deres store Fortjenester navnlig af Penge- og Kreditvæsenet. Italienerne vare de Første til ret at aabne Øjnene for Vexel- og Bankvæsenets store Betydning. Ogsaa kunne vi minde om det «italienske» Bogholderi. Og har Italien bidraget til Handelens Fremme, saa har det ogsaa taget sig af Industrien. Der er endog dem, der mene, at Industriudstillingernes Oprindelse maa søges i Italien*).

Dette om Praxis. Om den Interesse, hvormed Italienerne have omfattet og omfattet den økonomiske Theori, derom vidner Custodis Samling, de halvtredsindstyve Bind «Scrittori classici italiani di economia politica» (Milano 1803—16), saavel som Ferraras Bibliothek. Lad os ogsaa her minde om, at den første nationaløkonomiske Lærerstol i Evropa oprettedes 1754 i Neapel og beklædtes med Genovesi. For et med Nationaløkonomien i nær Berøring staaende Fag, Statistiken, har bl. A. Emilio Morpurgo paa vist Italiens Fortjenester. Han nævner, ligesom saamange Andre, Dogen Tommaso Mocenigos berømte Tale i Senatet 1420 som et Exempel paa, hvor tidligt Administrationen i Italien forstod at drage Nytte af Statistiken. Han fremhæver overhovedet, hvorledes Italien i meget tidlige Tider leverede gode Bidrag til Statistiken. Som Italiens to betydeligste Statistikere i det nittende Aarhundredes første Halvdel nævnes Romagnosi og Melchiorre Gioia. Messedaglia var den Første som i Italien fremhævede Vigtigheden af «de store Tals Lov». Hans Virksomhed er i

*) Cameroni: l'origine delle esposizioni industriali vendicata all'Italia. Venezia 1873.

vor Tid navnlig bleven fortsat af Bodio og Lampertico*). Italiens officielle Statistik har i den nyere Tid høstet varm Anerkjendelse.

Men samtidigt med at vi saaledes anerkjende det Fortjenstlige, kunne vi ikke skjule, at Betydningen af mange italienske Forfattere, navnlig blandt de ældre, dog ogsaa tildels bl. de yngre, er bleven besynderligt overdreven. Lad os et Øjeblik standse ved et Par af de mærkeligste eller mest omtalte af disse ældre Økonomer. Der er først Scaruffi (d. 1584). I et Skrift, der udkom 1582, anbefalede denne Forfatter Gjennemførelsen af en fælles international Møntenhed (med et Værdiforhold mellem Guld og Sølv som 12:1). Dette er jo ret interessant, og i Virkeligheden kunde man omtrent ligesaa godt have beæret denne Forfatter, trods hans Bogs Ubetydelighed, med Titelen «Nationaløkonomiens Fader» som den følgende Antonio Serra. Dennes Bog (af 1613), «Om de Aarsager, der kunne bringe Lande, der mangle Miner, Overflod paa Guld og Sølv», er et meget ubetydeligt, af Samtid og Eftertid lidet ænset Værk, og det er med god Grund, at Francesco Ferrara misbilliger «den sædvanlige Apotheose af Antonio Serra, baseret paa en Titels Tvetydighed, hvorved en lille Bog — aabenbart mere skrevet i praktisk end i videnskabeligt Øjemed — er bleven anset som en økonomisk-videnskabelig Afhandling, og Æren af at være den økonomiske Videnskabs «Grundlægger» tilkjendt dens Forfatter**).» Om Forfatteren véd man kun, at han var Calabreser fra Byen Cosenza, at han var Doktor (men ukjendt i hvilket Fakultet), og at han i 1613 skrev oven-

*) Die Statistik und die Socialwissenschaften. Von E. Morpurgo, Mitglied d. ital. Parlament. Aus dem Italienischen. Jena, 1877.

***) Nuova Antologia, Agosto 1874. S. 998.

nævnte Bog i Fængslet; — hvorfor han befandt sig her, vides ikke; thi den Formening, at han havde deltaget i T. Campanellas Sammensværgelse for at befri Calabrien fra Spaniens Herredømme, og at Grunden til hans Fængsling skulde ligge heri, — er kun en løs Hypothese. Ret mærkeligt er det, at den ellers saa overordenlig vanskelige Dr. E. Dühring mener, at Serra «fortjener en særlig Opmærksomhed». Dühring hævder, i Modsætning til Anskuelser man i den senere Tid har hørt gjort gjældende, at Serras Afhandling «ikke er i Strid med den merkantilistiske Tankeretning», og set fra dennes Standpunkt har Afhandlingen en vis Interesse. Overhovedet er Dühring tilbøjelig til at indrømme Italienerne visse relative Fortrin. «Man behøver kun at minde om Macchiavelli og man vil — uden at vise denne endnu ikke tilstrækkeligt vurderede Mand ved at indrullere ham i Økonomiens Historie en ganske upassende og malplaceret Skinære af skolastisk Art — kunne gjøre det begribeligt, at de italienske Autores ikke saa let som andre Folks kunde tabe den politiske Betragtningensmaades Ledetraad.» Men hvilke Fortrin man end vil indrømme Italienerne; hvad man end maatte mene om deres Opfattelse af Forbindelsen mellem Økonomi, Politik og Moral, og hvad man end specielt mener om deres Bidrag til Belysning af Penge- og Handelsvæsenets Theori, — saa er det dog ganske uberettiget at betragte dem enten som Nationaløkonomiens eller blot som Merkantilismens Grundlæggere*). Men Italienerne gaa i deres Fordringsfuldhed endnu videre: de ville ikke blot have grundlagt Nationaløkonomien overhovedet og Merkantil-

*) Dühring: Kritische Geschichte der Nationalökonomie und d. Socialismus. Berlin 1871. S. 34 fg.

ismen i Særdeleshed; de ville endog give hver enkelt af de økonomiske Skoler sin italienske «fondatore». Den anden økonomiske Skole, Fysiokratismen, faar derfor sin italienske Fader i Bandini: Rigtignok udkom hans, væsenlig med et praktisk Maal for Øje skrevne «Discorso sopra la Maremma di Siena» først 1775, altsaa efter at Quesnay og de andre franske Fysiokrater havde udgivet deres Skrifter; men han skrev det allerede i 1737. Og støttende sig hertil gjorde man*) — dengang da *laissez-faire laissez-passer*-Theorien var i Kurs — ham til Forløber for den Skole, fra hvilken nysnævnte Theori udgik. Men — Tiderne forandrede sig. Nu da *laissez-faire*-Theoriens Anseelse staar paa mere svage Fødder, har Luzzatti, en af de mest ivrige blandt de italienske Kathedersocialister, opdaget, at Kathedersocialismen godt kan bruge Bandini. Omtrent samtidigt med Hundredaarsfesten for Adam Smith fejrede Italienerne en Hundredaarsfest for Bandini, i hvilken Anledning Kommunalbestyrelsen i Siena foranstaltede udgivet en ny elegant Udgave af den Bog, der skabte Bandinis Berømmelse, og om dette Værk skriver Luzzatti nu i de italienske Kathedersocialisters Organ, at «dets Lære er italiensk af den reneste Aare»; thi «den økonomiske Friheds Forløber» «lærer os», at det under visse Omstændigheder, for at begrænse Arbejdstiden, og af hygiejniske Grunde, kan være hensigtsmæssigt «uden Vaklen og uden tomme Betæneligheder at paa kalde Lovens Indskriden» **).

Naar Italienerne saaledes have fundet italienske Fædre til Merkantilismen og til Fysiokratismen, maatte det ogsaa

*) Jfr. f. Ex. Pecchios «Storia».

***) Giornali degli Economisti. Juni 1877. S. 196 fg.

være dem magtpaaliggende at finde en italiensk Fader til den tredje økonomiske Skole, Industrialismen. Der har været nogen Uenighed om, hvem denne Ære burde tilkjendes. Medens man fra en Side med Forkjærlighed har dvælet ved Beccarias Paavisning af Arbejdsdelingens Princip før A. Smith, fremdrage Andre Verri og atter Andre (Pecchio f. Ex.) holde af at benævne Ortes som «Forløberen for den Adam-Smith'ske Handelsfrihed.» Men Ortes's Fortjenester indskrænke sig i Virkeligheden til hans Udvikling af Befolkningslæren før Malthus, og med al Aerkjendelse saavel af hans som af adskillige andre italienske Økonomers Dygtighed, saa tør man dog ikke betragte nogen af dem som Stifter af en Skole.

Dette om Fortiden. I Nutiden, i den nyeste Nutid se vi Bestræbelser, der ganske ligne de nys omtalte. Det gjælder om at finde en italiensk Fader til eller dog Forløber for Kathedersocialismen. At der hos de ældre italienske Forfattere nu og da findes anslaaet kathedersocialistiske Streng, er sikkert nok; men ganske det Samme er Tilfældet i alle andre Lande, der overhovedet have dyrket Nationaløkonomien. Hverken Romagnosi eller nogen anden ældre italiensk Økonom har gjort sig værdig til den Ære at faa sit Navn brugt som et Banner for Nutidens Kathedersocialister. Kathedersocialismen er bleven importeret i Italien fra Tyskland. Der er ingen Grund til at skjule dette Faktum; der er jo ikke noget Krænkende eller Ydmygende i det.

Cusumano er vel ikke den første Italiener, der overhovedet skrev et til den socialpolitiske Retning hørende Skrift; men han kan dog betragtes som den første, der med Kraft og Alvor vakte Italienernes Opmærksomhed for Kathedersocialismen. Prof. Dr. Vito Cusumano, en

34aarig Sicilianer, studerede i Berlin Nationaløkonomi og Statistik under Vejledning af Socialpolitikerne Prof. Ad. Wagner og Chefen for det preussiske statistiske Bureau Dr. Engel, og havde saaledes god Lejlighed til at iagttage de ny Bevægelser blandt Tysklands Økonomer. Frugten af sine Iagttagelser nedlagde han i en Afhandling: «Om de økonomiske Studiers nærværende Tilstand i Tyskland», der offentliggjordes 1873, altsaa allerede Aaret efter Afholdelsen af den første socialpolitiske Kongres i Eisenach. Afhandlingen, der oprindeligt fremkom i «Archivio Giuridico» foreligger nu i en ændret og betydeligt udvidet Skikkelse, som en Bog paa 366 Sider, under Titelen: «Tysklands økonomiske Skoler i Forhold til det sociale Spørgsmaal»^{*)}. — Kort efter, d. v. s. i 1874, begyndte Fedele Lampertico at udgive sit store Værk «Economia dei popoli e degli Stati», i hvilket den berømte Professor ved Universitetet i Vicenza ikke blot viser sig stærkt paavirket af de tyske Socialpolitikere, men udtrykkeligt erklærer, at det er hans Opgave at gøre sine Landsmænd bekendt med «den nyeste videnskabelige Bevægelse»: den socialpolitiske. — Og allerede inden Cusumanos nysnævnte Afhandling havde Prof. Nazzani i et lille Arbejde om Jordrentelæren og Værdilæren forsøgt sig i den kathedersocialistiske Retning.

Det var navnlig disse tre Værker, der gav Francesco Ferrara, — en af Italiens mest ansete Forfattere, Udgiver af et omfangsrigt økonomisk Bibliothek, tidligere Finansminister i Rattazzis Ministerium, — Anledning til i Avgustheftet af «Nuova Antologia», 1874, at offentliggjøre en

*) Le scuole economiche della Germania in rapporto alla quistione sociale. Studii del prof. Vito Cusumano. Napoli 1875.

Afhandling, «Den økonomiske Germanisme i Italien», hvori han fra et udpræget manchesterligt Standpunkt, og fuldstændigt ringeagtende ligeoverfor den ældre tyske Økonomi, advarer mod de ny fra Tyskland importerede Bestræbelser. Om den Maade, hvorpaa han opfatter de tre Retninger: den manchesterlige, den socialistiske og den kathedersocialistiske, vil følgende Citat give en Forestilling: «Ligesom i Politiken, saaledes er ogsaa i de moralske Videnskaber Lidenskaben for «Middelvejen» almindelig og overvejende. Hvis en Skole paastaar [og Ferrara mener, at Manchesterskolen gjør det], at $4 + 4$ er 8, og hvis en anden vilde hævde [hvad Socialisterne gjøre], at $4 + 4$ er 10, vilde der strax indfinde sig en tredje [∴ Kathedersocialismen], som vilde være tilstrækkelig «moderat» til at paastaa, at $4 + 4$ er 9; — og man kan være vis paa, at denne Skole strax vilde gjøre talrige Proselyter.» — Af de tre nævnte Forfattere omtaler han Lampertico med Agtelse, betvivler, at han er ægte Kathedersocialist, og indrømmer, at begge de modstaaende økonomiske Parter skyldte ham meget. Hans Værk, som vi senere skulle vende tilbage til, omtaler han i smigrende Udtryk og betegner det som «maaske det alvorligste nationaløkonomiske Værk, der i de sidste 30 Aar er blevet trykt i Italien». — Nazzani tillægger han ikke videre Betydning, og tilbage bliver da Cusumano, der med Rette stemples som «den reneste og mest udprægede Tilhænger» af Kathedersocialismen i Italien. Paa denne Forfatter tager Ferrara med meget haarde Hænder. Han skildrer ham som løs, overfladisk, ubesindig; og at Cusumano begyndte sin Forfattervirksomhed som hørende til den gamle Skole, men under sit Ophold i Tyskland blev omvendt til «den øko-

nomiske Germanisme», forbitrer navnlig den strenge Kritiker.

Vor Mening om Cusumanos «Le scuole economiche» er nu den, at dette Værk giver en virkelig fortjenstlig Literaturoversigt, og at det, naar det betragtes fra et bibliografisk Synspunkt, maa anerkjendes at være et særdeles instruktivt Arbejde. Ikke blot Forfatterens Landsmænd men ogsaa Nationaløkonomer af andre Nationer kunne med Udbytte læse hans fyldige og interessante literærhistoriske Oversigter over den tyske Frihandels-skole, den tyske Kathedersocialisme, den tyske Konservervisme og den tyske Socialisme. — Forfatterens Standpunkt er afgjort kathedersocialistisk, ihvorvel han indrømmer, at «den ny tyske Skole endnu ikke har et videnskabeligt bestemt Program»; men han spaar den en stor Fremtid. Som saa mange andre Kathedersocialister vil han ikke opgive Adam Smith; han paastaar tvertimod, at han og hans kathedersocialistiske Meningsfæller fortolke A. Smith rigtigere end det manchesterlige Parti: «thi vi vide», siger han, «at sætte Smiths økonomiske Meninger i Forbindelse med de Tider, da de fødtes, og med de Tendenser, som de svarede til; vi vide at skjelne mellem de Theorier, der i lang Tid havde en blot relativ Værdi, og dem, der endnu have og fremdeles ville have en absolut Værdi. Vi studere Adam Smith i hans Værker og under Belysning af hans Tidsalder, af det 18. Aarhundredes Civilisation, af hans Tidsalders filosofiske og politiske Doktriner: i os er Smith levende, og han udgjør en organisk Del af vort videnskabelige Væsen, medens han for de saakaldte radikale Smithianere er en død og tom Abstraktion». Og paa et andet Sted hedder det: «I Forhold til Socialisterne ere vi konservative; men i

Forhold til de radikale Smithianere ere vi Reformvenner og Fremskridtsmænd. Vi agte den bestaaende økonomiske Ordning; men vi ville have den udviklet, reformeret, gjort mere afpasset efter den nuværende Slægts Tarv saavel som den nuværende Civilisation. Vi ere Venner af Handelsfriheden; men vi ville have den forædlet og endog, naar det gjøres fornødent, reguleret af Staten, da den sande Frihed har Orden og ikke Anarki som sit Grundlag. Vi ville have, at man vurderer den moderne Stats Tjenester, og vi ere fuldstændige Modstandere af den økonomiske Individualisme.» Ved de af ham forsvarede Theorier haaber Cusumano, at «frelse det moderne Samfund fra en Socialrevolution i Lighed med Revolutionen af 1789, — en Revolution, der kan blive uundgaaelig, hvis man ikke i rette Tid beslutter sig til at indføre de nødvendige Reformer».

Om Flertallet af de italienske Nationaløkonomer indtage samme Standpunkt som Cusumano er tvivlsomt; men sikkert nok er det, at der i Italien har vist sig en stor Modtagelighed for kathedersocialistiske Synsmaader. Cusumano paastaar, at det netop er «de tre største italienske Nationaløkonomer i Nutiden» — Angelo Messadaglia, Luigi Cossa og Fedele Lampertico —, der ved deres Lære have lagt den Grundvold, hvorpaa de unge italienske Kathedersocialister have bygget. Som mere eller mindre venlige imod den «realistiske» Retning nævner han: Luzzatti, Montanari, Errera, Toniolo, Nazzani, Schiatterella, Miraglia, Del Giudice m. Fl. Og hertil kunne føjes de fleste af Bidragyderne til de italienske Kathedersocialisters Organ «Giornale degli Economisti». Men fra den modsatte Lejr kunde der nævnes et omtrent ligesaa stort Antal Navne. Der er i Italien i de sidste fem, sex

Aar blevet offentliggjort et virkeligt overraskende stort Antal større og mindre Skrifter, Brochurer og Afhandlinger for og imod Kathedersocialismen. Og i den periodiske Presse, Maanedsskrift-, Ugeskrift- og Dagbladspresen, har hvert Parti faaet sine faste Organer. Og ikke nok med den skriftlige Debat: paa offentlige Møder og Kongresser have den «realistiske» og den «abstrakte» Skole udfægtet mere end én Dyst. Den første af disse Kongresser afholdtes i Januar 1875 i Milano, under Kathedersocialisternes Auspicier; Resultatet af den var Stiftelsen af Foreningen «til de økonomiske Studiers Fremme». De liberale Økonomer havde paa deres Side i Sept. 1874 i Florens stiftet et «Adam-Smith-Selskab», under Ledelse af Ferrara, Ubaldino Perruzzi, Prof. Marescotti, Mancini, Senator Arrivabene, Prof. Sbarbaro, Senator Alfieri m. fl. Imod «Società Adamo Smith» opstillede Kathedersocialisterne først et «Società Romagnosi»; men da det blev godtgjort, at Romagnosi i Virkeligheden ikke kunde tages til Indtægt af Kathedersocialisterne, forandredes Navnet til «Associazione per il progresso degli studii economici». Det er denne Forening, som fremdeles udgiver det kathedersocialistiske Organ «Giornale degli Economisti». — Paa den nysnævnte Milano-Kongres var der af ansete Nationaløkonomer mødt Scialoja, Cossa og Lampertico; ogsaa bør Luzzatti nævnes. Men om Scialoja, hvis Død vi meddelte for nogle Maaneder siden*), skriver Martello**): «Af Scialoja have vi kun gamle Værker, i hvilke Frihedsprincippet er fastholdt til det Alleryderste; og af den avtoritære Scialoja

*) Nationaløkon. Tidsskr. Bd. XI. S. 252.

***) Osservazioni alla nota etc.

have vi kun Navnet, som han — man véd ikke hvorfor — laante Ny-Økonomernes Skole som en løgnagtig Etikette». Ogsaa C o s s a, Professor ved Universitetet i Pavia, var tidligere liberal. Det Samme gjælder om L a m p e r t i c o; men dog indrømmer baade Ferrara*) og Martello, at Smithianerne i ham have «deres alvorligste og mest kompetente Modstander». Og hvad endelig Luzzatti angaar, saa nævner Ferrara ham slet ikke i sin «articolo famoso», og Martello — der unegtelig nævner ham, og det mere end tilstrækkeligt — mener, at netop Ferraras Tavshed har irriteret Luzzatti: thi han vilde netop anerkjendes som den ny Skoles Hoved; men dertil har han, paastaar Martello, slet ingen videnskabelig Adkomst.

Ferrara og Martello, Manchesterpartiets italienske Repræsentanter, ere saaledes enige om, at «den ny Skole», ogsaa kaldet den «lombardo-venetianske», den «nationale», den «tyske», den «positive», den «realistiske» osv. osv., i Italien er «hovedløs», om den end har talrige Tilhængere. Ja, Prof. Ant. C i c c o n e, der har givet en udførlig Beretning om «Kathedersocialismen og dens Indførelse i Italien**»), er endog tilbøjelig til at mene, at Italien, naar Alt kommer til Alt, kun besidder en enkelt virkelig Kathedersocialist. Da Kathedersocialismen — udvikler Ciccone — fremstod i Tyskland, viste der sig kort efter et stærkt Røre i Italien, og man troede, at den ny Retning havde vundet betydeligt Terræn i Italien, og at der vilde opstaa en Spaltning mellem de italienske Økonomer, idet det orthodoxe Parti samlede sig omkring «Società Adamo Smith», det reformerende omkring «Società

*) N. Antol. 1874.

***) Ciccone: La nuova scuola economica tedesca detta socialismo della cattedra e la sua introduzione in Italia. Napoli, 1876.

Gian Dominico Romagnosi». Men hvori bestod Forskjellen mellem de to Lejre? Ciccone, der selv er liberal, dog kun temmelig liberal, ikke nær saa manchesterlig som Ferrara og Martello, svarer, at — naar Cusumano undtages — findes der i Italien maaske ikke en eneste virkelig Kathedersocialist, og Meningsforskjellen mellem de italienske Økonomer drejer sig derfor «kun om Grænse-spørgsmaal, ikke om Principspørgsmaal». «Det er et Kvantitetsspørgsmaal, et Spørgsmaal om Mere eller Mindre. Alle Økonomer af den smithske Skole antage Regeringsindblandingens Princip, men indskrænke det; alle Økonomer af Romagnosis Skole antage det ligeledes, men udvide det.» Men Ciccone burde dog have fremhævet, at den radikale Smithianisme, o: Manchesterskolen, har sine Tilhængere i Italien. Der findes i Virkeligheden i Italien saa stærke Brydninger, som man kan ønske sig. Ciccone mener — efter i fire Kapitler fra et moderat liberalt Standpunkt at have behandlet Kathedersocialismens Oprindelse, Staten og det økonomiske Liv, Økonomien og Moralen, Regeringsindblandingens — at kunne formulere «den sande Forskjel mellem den gamle og den ny Skole» i følgende ti Sætninger: I. Den ny Skole gjør gjældende, at den økonomiske Videnskab skal baseres paa Moralens Principer; — den gamle Skole hævder, at den økonomiske Videnskab har sine egne selvstændige Principer, omend Moralens Principer i Praxis gaa forud for Økonomiens. II. Ny Skole: der er ikke andre økonomiske Love end de, der have deres Udspring af Staten; — gamle Skole: der findes økonomiske Naturlove. III. Ny Sk.: Friheden er en historisk, relativ, foranderlig Kategori; — gl. Sk.: Friheden er en naturlig Ret, som Staten ikke skaber, men kun forkyn-der. IV. Ny Sk.: Privatejen-

dommen er en historisk, relativ, foranderlig Kategori; — gl. Sk.: Privatejendomsretten er en Naturret, som Staten ikke skaber men forkynder. V. Ny Sk.: Arbejderspørgsmaalet er ikke et blot Lønningsspørgsmaal, men et Spørgsmaal om Arbejderens hele sociale Stilling; — gl. Sk.: Arbejderspørgsmaalet har ganske naturligt udviklet sig af Samfundets økonomiske Forhold, og vil først ophøre med dem. VI. Ny Sk.: Staten skaber Retten, er almægtig, repræsenterer alle Borgerne, er Menneskeheds store Opdrager; — gl. Sk.: Staten forkynder, ikke skaber, Retten; Staten bør ikke blande sig i de Privates Anliggender, uden i saadanne Undtagelsestilfælde, hvor Retfærdigheden og Almenvellet fordre det. VII. Ny Sk.: Staten bør gjøre Arbejderen uafhængig af Kapitalisten, og skaffe ham Ejendom og Kapital; — gl. Sk.: Staten bør begunstige Udviklingen af de Institutioner, der kunne forbedre Arbejdernes Kaar og opfordre ham til at spare. VIII. Ny Sk.: Rigdommens Fordeling bør rette sig efter Størrelsen af Arbejdernes Fornødenheder, ikke efter den producerede Værdis Størrelse; — gl. Sk.: den producerede Værdis, ikke Arbejdernes Fornødenheders Størrelse, maa være det Bestemmende. IX. Ny Sk.: Rigdommens Deling bør ikke overlades til Konkurrencen, der ikke garanterer Frihed og Lighed, men til Staten; — gl. Sk.: Tværtimod: Konkurrencen er Frihed i den politiske Økonomi, Staten er lunefuld. X. Ny Sk.: Skatten er ikke blot et fiskalt Middel, men ogsaa et socialpolitisk Middel, ved hvilket der kan bødes paa en slet Formuefordeling; — gl. Sk.: Skatten er kun motiveret i Statens sande og virkelige Fornødenheder. — — Saaledes maa, mener Ciccone, Hovedforskellene mellem de to Skoler formuleres, og med Hensyn til dem er ingen Overenskomst mulig; de andre Menings-

uligheder, der maatte være tilstede, kunne med lidt god Vilje nok udjævnes; men hine ti kathedersocialistiske Sætninger vil næppe nogen italiensk Økonom (alene med Undtagelse af Cusumano) underskrive. Ciccone behøvede ikke at have undtaget Cusumano; han kunde rolig have sagt, at overhovedet ingen italiensk Økonom uden Forbehold undertegner det kathedersocialistiske Program, — NB. saaledes som han (Ciccone) har formuleret det. Thi hvem ser ikke, at Ciccones Formulering er uretfærdig mod Kathedersocialisterne? Det er rigtigt nok, at Kathedersocialisterne opponere mod den manchesterlige Abstraktion fra Moralen; — men de vilde dog ikke formulere deres Tanker saaledes som Ciccone gjør det under Nr. 1. Heller ikke Formuleringen af Nr. II, VI, VII, VIII og IX er videre heldig.

Derfor: selv om Ciccone ikke faar Nogen til uforbeholdent at underskrive det af ham formulerede kathedersocialistiske Program, saa følger ikke deraf, at Italien mangler Kathedersocialister, eller dog kun har én, Cusumano. De italienske Kathedersocialisters Antal er tværtimod anseligt. Hvad det angaar, at de skulle være «hovedløse», saa er der dog mere end En, som aspirerer til den Ære at blive anerkjendt som deres Fører. Luzzatti er vel den mest fremtrædende af dem, den der har gjort sig mest bemærket; men Lampertico er sikkert den, der staar paa det solideste videnskabelige Fundament.

Naar man vil stifte de italienske Kathedersocialisters Bekjendtskab, er det naturligt, at man først opsøger dem paa det Sted, hvor de regelmæssigt samles, *s.*: i Maanedsskriftet «Giornale degli Economisti». Dette Blad,

der er Organ for «Associazione per il progresso degli studi economici», udgives siden 1875 af «Società d'incoraggiamento» i Padova. Kathedersocialistisk er det ganske vist; men dets Kathedersocialisme er i det Hele af en meget uskyldig, mild og lidet udpræget Karakter, og det er saa temmeligt uden Grund, at Martello raser imod det, forlanger det sat paa Proskriptionslisten, kalder dets Titel en «Løgn», og forlanger den forandret fra «Nationaløkonomernes Tidsskrift» til «Socialisternes» osv.

Tidsskriftets Direktør er Eugenio Forti, der, foruden maanedlige økonomiske Revuer, i de sidste Hefter har leveret en omfattende Redegjørelse for Adolf Wagners «Allgemeine oder theoretische Volkswirtschaftslehre. I. Grundlegung». Redegjørelsen meddeles under Overskriften «den økonomiske Videnskabs Principer, ifølge Kathedersocialisterne», og det uagtet Forti véd og indrømmer, at Wagner ikke kan opstilles som en Typus paa Kathedersocialisterne, men staar temmeligt yderligt paa disses Fløj tilvenstre, forsaavidt han ikke — hvad han jo i den senere Tid har vist sig noget tilbøjelig til — helt skiller sig fra dem.

I sin Omtale af det Rau-Wagnerske Værk erklærer Forti, at han (sikkert i Overensstemmelse med de fleste af sit Tidsskrifts Medarbejdere) paa den ene Side ikke kan slutte sig til «den absolute Dogmatisme», men paa den anden Side ligesaa lidt kan billige en «overdreven historisk Relativisme»; dette vil med andre Ord sige, at han vel i meget billiger Wagners Opposition imod den ældre liberale Økonomi, men dog finder, at W. af og til gaar for vidt; — forøvrigt erkjender han naturligvis, at W. med et sjældent Talent og en sjælden Lærdom har arbejdet paa sin vanskelige Opgave: at omdanne og puste

nyt Liv i Raus Nationaløkonomi, denne «den mest systematisk fuldstændige og omfattende nationaløkonomiske Haandbog, der eksisterer i hele Literaturen». I Fremhævelsen af Fordelingens Betydning paa Bekostning af den tidligere for stærkt accentuerede Produktion, giver han W. Ret, og han billiger ligeledes den Mellemstilling, W. søger at indtage «imellem Kommunismen og den frihandlerske Optimisme», men frygter dog, at han (navnlig efter at han er kommen i Forbindelse med Statssocialisterne) nærmer sig hin for meget, og fjerner sig for stærkt fra denne.

Naar Wagner, i Modsætning til de rene Individualister, begynder med at vægre sig ved at anerkjende Egoismen som Grundlaget for Nationaløkonomien og som en «ren Naturkraft», og forlanger at Moralen skal tages med som et uundværligt Korrektiv, saa slutter Forti sig her til ham, og dem, der ville indvende, at Socialpolitikerne blande forskellige Sfærer sammen, svarer han: at antage Egoismen som en raa Kraft, frit for ethvert moralsk Baand, og gjøre den til den Tap, hvorom Videnskaben drejer sig, og at indføre paa det økonomiske Omraade et Element, der senere paa det hele sociale Omraade trænger til en betydelig Reduktions-Koefficient, det er det Samme som at anerkjende som sand og eksisterende i den menneskelige af Samfundslivets Krav modificerede Aand en raa Magt, til hvilken der i Virkeligheden ikke er Plads. Derfor mener Forti, ligesom Wagner, at man selv i den rene Theori skal gaa ud fra en, ikke raa og tøjlesløs, men civiliseret, behersket og af Samfundslivets Forhold modificeret Egoisme. Naar det moralske Element saaledes fremdrages, vil Synskredsen vel blive mindre ubegrænset for Individet, men den vil komme til at svare

bedre til den sociale Karakter, som den politiske Økonomi aldrig bør opgive, hvis den ikke vil opløse sig i meningsløse eller vel endog skadelige Hypotheser.

Forti billiger altsaa, at der indføres et ethisk Korrektiv i Nationaløkonomien; men han tror dog, at Wagner, og flere Socialpolitikere, ringeagte det individuelle Element for meget, og han mener, at den overdrevne Reaktion imod Individualismen viser sig i en for stærk Fremdragelse af det historiske Element, i Indskydelsen i det videnskabelige Ræsonnement af en for stærk Appel til særlige Civilisations- og Samfundsforhold, og ofte i et Faktums Ophøjelse til Theorem, i et konkret, maaske endog rent forbigaaende Fænomens Forvandling til videnskabeligt Argument. Der bliver saaledes, siger Forti, Fare for, at den almindelige og rationelle økonomiske Videnskab glemmes, fordi Blikket fæstes for udelukkende paa en anvendt politisk Økonomi, paa visse Institutioners, visse økonomiske Formers Hensigtsmæssighed paa en given Tid, hos et givet Folk. Naar Wagner f. Ex. stærkt fremhæver, at det videnskabelige Problem bestaar i at tilkjende enhver af de fire Erhvervsformer (1. den umiddelbare, Ens Produktion af Ens egne Fornødenhedsmidler; 2. den middelbare, ved Ombytning; 3. den caritative, ved Godgjørenhed; 4. den, der angaar det Offenlige, Stat og Kommune, og implicerer Tvang) sin retmæssige Rolle i Tilfredsstillelsen af de menneskelige Fornødenheder, saa holder han sig paa det rent Rationelles Omraade; og naar han særligt dvæler ved den fjerde Erhvervsform, ved det Offenliges Magt, ved det Kommunistiske i Stat og Samfund, saa kan dette ganske vist i og for sig ikke misbilliges, men den Maade, hvorpaa han hævder en vis historisk Berettigelse, for Exempel for Former som det

personlige Slaveri, forekommer dog Forti noget mistænkelig. Selv forudsat, at Slaveriet, Livegenskaben, Stavnsbaandet og de andre Former for personlig Trældom under visse sociale Tilstande kunne have været hensigtsmæssige, saa forekommer det dog Forti, at den videnskabelige Undersøgelse, disse Former underkastes hos W., vidner om en Tilbøjelighed til at sammenblende det Relative med det Absolute, det Konkrete med det Abstrakte, det Hensigtsmæssige med det Retfærdige. Forti vil ganske vist ikke træde frem som en drabelig Forkæmper for det Absolute, det Abstrakte, den ideale Retfærdighed, de store, evigt urokkelige Principer; han vil gjerne lade sig belære af Erfaringen og af en opmærksom Undersøgelse af de faktiske Tilstande; men han finder det ikke heldigt, at W. sætter rent exceptionelle Exempler i Spidsen for sine Undersøgelser. Forøvrigt mener Forti slet ikke, at dette Exempel, der findes anført hos Wagner p. 13, i og for sig har nogen Betydning, eller at det skulde forstyrre den derefter følgende Argumentation; men han har — og hertil har han haft god Grund — fremdraget dette Udtryk for Wagners Opfattelse af den sociale og økonomiske Videnskab — som et psykologisk Symptom.

Forti mener da, at der hos de Socialpolitikere, der gaa saa vidt som Wagner, er en Tilbøjelighed til for stærkt at drage det historisk-juridiske Element frem: den Maade, hvorpaa W. har fremdraget det strax under Udviklingen af Videnskabens første Begreber, kunde let gjøre Grundlaget saa vaklende og usikkert, at der overhovedet ikke derpaa kunde bygges nogen Videnskab. Men paa et senere Trin, f. Ex. naar vi komme til Behandlingen af Ejendomsforholdene, bliver der en berettiget Plads for det historiske Moment. *Hvem ved ikke, at Ejendoms-

begrebet er historisk og juridisk foranderligt i sit Omfang og i sin Styrke? Fra den logisk barske, den absolute, kviritiske Ide, og over de hundrede forskellige Civilisations-, Retfærdigheds- og Rigdomsformer, til den af Tvivl og Begrænsninger fulde moderne filosofiske Ret, — hvor mange forskellige Fysiognomier antager Ejendoms-Institutionen ikke? Man maa da give Wagner Ret i, at Ejendoms-Begrebet ikke har noget Absolut ved sig, men altid bærer et historisk relativt Præg, og at alle de Beføjelser, det indeholder, veksler med Tid og Sted.» Forti synes imidlertid næsten at blive bange, fordi han saa stærkt har indrømmet, at «den personlige Ejendoms Institution visselig er en historisk-juridisk Kategori», og han iler derfor med at tilføje: «men det sociale Element har dog sin Nødvendighed og sine Love. Aarhundreders Erfaring synes at vise, at hvor Samfundslivet er i sin første Begyndelse, er den personlige Tilegnelse af Ejendoms-gjenstandene det bedste Middel til at virkeliggjøre den økonomiske Lov. Wagner selv maa, skjønt modstræbende, anerkjende det. Man kan da slutte, at indenfor visse, historisk foranderlige Grænser, er den personlige Ejendom, set fra det Sociales Standpunkt, næsten en logisk Kategori. Men denne Tankegang, der støtter sig til en lang og stærk Erfaring og til den menneskelige Natur, er meget forskjellig fra den, der i et eller andet brutalt Faktum ser et guddommeligt Præg, og med en næsten muhamedansk Fatalisme ophøjer et Fænomen, en historisk Institution, hvis Hensigtsmæssighed endog er tvivlsom, til et Princip.» Dette vil da sige, at Forti for sit Vedkommende «afviser en overlegen og absolut Dogmatisme, men ligesaa lidt vil slutte sig til en overdreven historisk Relativisme.»

Vi have her fremdraget et vigtigt Punkt, med Hensyn til hvilket der er en Meningsulighed mellem vore to Socialpolitikere; men Forskjellen er dog egentlig kun en Gradsforskjel. Ogsaa paa flere andre Punkter, baade af mere almindelig Natur og vedrørende den specielle Anvendelse, afviger Forti fra Wagner; men i alt Væsenligt billiger han den Maade, hvorpaa W. har trukket Staten frem i Forgrunden, — og dette er et Hovedpunkt. At W. kunde beslutte sig til at omdanne Raus Værk efter sit Hoved, er lidt overraskende, og ikke mindst fordi der mellem de to Økonomer er en særlig dyb Uenighed tilstede netop med Hensyn til Hovedspørgsmaalet om Opfattelsen af Statsmagten. «Rau, og med ham dygtige Økonomer af alle Lande, anede vel, at der maa tillægges det sociale Element en ikke ringe Indflydelse; men de tog ikke tilbørligt Hensyn til det som en væsenlig Del af Videnskaben. Wagner bemærker rigtigt, at Raus Fremstillingsform, til hvilken den tyske Skole saa op som til en Avtoritet, d. v. s. Inddelingen af Videnskaben i en theoretisk Del, «den politiske Økonomi», og en praktisk Del, «den økonomiske Politik», til Syvende og sidst hvilede paa den Tanke, at Nationaløkonomien først skal betragtes abstrakt, d. v. s. idet der ses bort fra Statsbegrebet, og kun paa et senere Trin kan behandles i Forbindelse med denne Institution. Men dette er praktisk umuligt og svarer til den ufyldstgjørende Forestilling, som de ældre Økonomer gjorde sig om den retligt-økonomiske Ordning og altsaa om Statens Tilværelse som en væsenlig Betingelse for den politiske Økonomi.» Med disse Ord har Forti betegnet sin Modsætning til de «abstrakte» Økonomer. Og som Resultat af sine første almindelige Betragtninger over Nationaløkonomiens Begreb

fastslaar han: de theoretiske Love, som den strengeste Logik kan føre os til i Nationaløkonomien, kunne ikke have samme Værdi som matematiske Formler, men udtrykke kun en Tendens, og en hvilket som helst nationaløkonomisk Sætning og Problem, trænger for at kunne bevises og løses til det stærkest mulige historisk-statistiske Grundlag.

I sine øvrige Betragtninger over det Rau-Wagner'ske Værk viser Forti sig, ligesom i de her anførte, tilbøjelig til at gaa fuldt saa vidt som Wagner, uden at han dog derfor opgiver det socialpolitiske Standpunkt; men herpaa skulle vi ikke gaa ind, ogsaa af den Grund at vi, naar Lejlighed dertil gives, agte at gjøre Rau-Wagner til Gjenstand for yderligere Omtale.

Den i det Foregaaende omtalte Nationaløkonom er, som anført, Lederen af de italienske Kathedersocialisters Organ, og derfor maatte det anses for rigtigt at meddele Noget om hans Stilling ligeoverfor Kampen mellem de «abstrakte» og de «realistiske» Økonomer; men en ikke mindre fremtrædende Rolle i det nævnte Organ spiller den Mand, hvem de nærmest følgende Linjer skulle helliges.

Luigi Luzzatti er alt tidligere bleven omtalt i dette Tidsskrift*). Han har i Italien med stor Livfuldhed agiteret for Ideer, der i det Mindste ere stærkt beslægtede med Kathedersocialismen. En stor Mængde, navnlig mindre, Afhandlinger ere i de sidste fem, sex Aar udgaaede fra hans Haand. De have skaffet ham Venner,

*) Se bl. A. Nat. Tidsskr. Bd. VI. S. 273.

ja entusiastiske Beundrere, — men de have ogsaa skaffet ham Fjender. Den udprægede Manchestermand Tullio Martello (— der i sit Forsvar for *laissez-faire, laissez-passer*-Systemet vel indrømmer, at dette i det praktiske Liv ligesaa lidt lader sig fuldstændigt gennemføre, som det praktisk taget er muligt at faa en Kegle til at staa paa Spidsen, og som tror, at Kathedersocialisterne ville forsone det Sande og det Falske, det Absolute og det Relative, det Logiske og det Absurde, og vise, at hvidt ikke er hvidt, og sort ikke sort, men at hvidt er en Nuance af lysegraat, og sort af mørkegraat*) —, denne Martello har i sit anførte Skrift rettet et voldsomt Angreb paa Luzzatti. Luzzatti skildres som et ungt, livligt Geni, men som en for videnskabelige Adkomster ganske blottet Mand, som en ærgjerrig, fremadstræbende Politiker, som forfængelig og ødelagt ved Smiger, som en løs, upaalidelig Frasemager. Sandt er det nu, at det Meste af hvad der skyldes Luzzatti er enten Lejlighedsskrifter eller mindre Tidsskriftartikler; men disse ere ikke altid uden Værdi, og selv en saa udpræget Modstander af den kathedersocialistiske Retning som Maurice Block, har fundet sig opfordret til i sine periodiske Oversigter over den udenlandske Literatur i «Journal des Economistes» at vise Luzzatti en speciel Opmærksomhed.

Et af Luzzattis første Forsøg paa at tilkæmpe sig Anerkjendelse som Fører for de italienske Kathedersocialister var hans forøvrigt meget moderate Svar til Ferrara, betitlet: «den politiske Økonomi og de tyske Skoler»^{*)}. Han indrømmer vel, at *laissez-faire laissez-passer*-Systemets

*) Martello l. c. p. 69 og p. 143.

**) Nuova Antologia. September 1874. Jfr. det af Carl Hillebrand i Florens udgivne «Italia». Bd. II. S. 78 fgg.

Sætninger «i forrige Aarhundrede vare en historisk Nødvendighed»; thi dengang holdt Staten som en Despot Industrien og Arbejdet fængslet; men nu ere Forholdene ganske forandrede, og den «ny Skole» har paavist, at med hint Systems Sætninger er den økonomiske Videnskab ikke udtømt. Vel «staa ogsaa i Nutiden de med Frihed og Initiativ væbnede Borgere i første Linje; men naar de alene ikke formaa at tilkæmpe sig Sejren, saa hidkalder man som i store Slag Reserven, og Staten, Reservearmeen, træder i Forgrunden. Imidlertid maa det Øjemed, for hvis Skyld Statens Hjælp forlanges, være i højeste Grad almennyttigt, og først maa det paa det Nøjeste bevises, at Borgernes Virksomhed ikke formaar at realisere det. . . . Men den ny italienske Skole følger ikke enkelte Kathedersocialisters Exempel, der ønske at udvide Statens Magtfuldkommenhed mere end tilbørligt; — Friheden antages tværtimod som ledende Princip og øves praktisk. Kun i de sjeldneste Tilfælde, naar Nødvendigheden er klar, indrømmer man undtagelsesvis en Indskrænkning.» Som saadanne Undtagelses-Tilfælde nævner Luzzatti Skoletvang, Regulering af Arbejdet i Fabriker og Bjergværk, af Udvandringen, af Bankvæsen, Sparekasse- og Assurancevæsenet, af Sundhedsvæsenet, af Opdragelsen, Begrænsning af Skovfrihed m. m. m. Og «alle de Læresætninger i Nationalekonomien, der gaa for at være urokkelige, vll den ny italienske Skole underkaste en faktisk Granskning, og betragte i Historiens og Statistikens Lys.»

Det er navnlig i «Giornale degli Economisti», at Luzzatti i de sidste tre Aar har offentliggjort sine Afhandlinger. Flere af de nysnævnte Forhold, hvor der kan være Tale om Indskrænkninger i den individuelle

Frihed, har været Gjenstand for hans Behandling. Saaledes Fabriklovgivnings-Spørgsmaalet. Her har han bl. A. gjort Rede for den danske Fabriklov («che l'illustre professore Scharling ebbe la somma cortesia di tradurre per mio uso»). Af andre Emner kunne vi nævne: Artiklen «den politiske Økonomi og den canoniske Ret», der i det Væsentlige er en Redegjørelse for Jena-Professoren Endemanns Værk «Die nationalökonomischen Grundsätzen der canonistischen Lehre». (En Fremstilling heraf har særlig Interesse for Italien, hvor vi paa den ene Side finde Theokratiets stærkeste Forsøg paa at ødelægge hele Kreditvæsenet, ja hele det økonomiske Liv, — medens paa den anden Side det ogsaa var i Italien, at Vexel- og Bankvæsenet, hele Kredit- og Handelsbevægelsen først udviklede sig.) Fremdeles Undersøgelserne om Bankforhold, Skattereformer, industrielle Enquêter, Afslutning af Handelstraktater m. fl. I Toldspørgsmaalet er Luzzattis Stilling noget uklar: Statsmanden søger at gaa paa Accord med Nationaløkonomen. I andre Spørgsmaal klinger en kathedersocialistisk «sittlich Pathos» af og til igjennem; men i det Hele findes der ikke i Luzzattis Artikler meget, hvoraf de Orthodoxe kunde taget et berettiget Anstød. — Det sidste Arbejde, der foreligger fra Luzzatti, er en udførlig Beretning i April—Maj-Heftet af det nævnte Tidsskrift om de italienske Folkebankers Tilstand, som han har afgivet i sin Egenskab af Præsident for den italienske Folkebanks-Forening.

Foruden af Forti og Luzzatti finde vi i de sidste Hefter af det kathedersocialistiske Tidsskrift Artikler af Prof. Luigi Cossa (om Driftsherregvinsten, de industrielle Foretagender m. m.), af Ricca Salerno (om Arbejdslønnen og dens Love), af Prof. Gerolamo Boccardo (om den polit-

iske Økonomi og de biologiske Love), af Emilio Morpurgo (om Sparsommeligheden og dens Resultater), af Prof. A. Errera (Bidrag til den politiske Økonomis Historie i Italien), af Del Vecchio og C. F. Ferraris (om Statistiken), af Nasi Virgilio (om Folkeopdragelsen under det demokratiske System), af Cognetti de Martiis (om de økonomiske Kriser), af A. Favaro, G. Sacerdoti, Vergara Bertocci, A. Morelli, Della Bona, A. Caccianiga, G. Toniolo m. m. fl. De Betydeligste af disse Navne er Cossas, Erreras og vel Morpurgos, Ferraris's og Ricca Salernos. Den meget ansete Prof. Boccardo i Genua er i Virkeligheden ikke Kathedersocialist, men en Tilhænger af den matematiske Methode. — Betydeligere end alle hine er dog den alt nævnte F. Lampertico, hvis Arbejder fortjene at omtales nøjere.
